

TIJD VOOR VERANDERING

Andere wegen voor mens, dier en klimaat

Verkiezingsprogramma GroenLinks/GrienLinks Fryslân 2019-2023

7 oktober 2018

Inhoudsopgave

1.	ONZE VISIE	4
2.	ONS KLIMAAT EN ONZE RUIMTE	6
2.1	<i>Klimaat en energietransitie</i>	6
2.1.1	Klimaatverandering	6
2.1.2	Energie: CO ₂ -neutraal en fossielvrij	7
2.2.	<i>Leefomgeving</i>	8
2.2.1	Samen inzetten voor een duurzame en gezonde leefomgeving	8
2.2.2	Milieu	8
2.2.3	Bodem	9
2.3	<i>Natuur en landschap</i>	9
2.3.1	De waarde van onze natuur en het landschap	9
2.3.2	Natuurnetwerk	10
2.3.3	Biodiversiteit en weidevogels	10
2.3.4	Insectennetwerk	10
2.3.5	Zachte waarden verrijken het leven	11
2.3.6	Veenweide	11
2.3.7	Water: hevige buien en droogte	12
2.3.8	Waddengebied en IJsselmeergebied	13
2.4	<i>Landbouw en bedrijvigheid</i>	14
2.4.1	Grondgebonden, natuurinclusieve landbouw	14
2.4.2	Voedsel en Eetbaar Fryslân	15
2.4.3	Bedrijvigheid	15
2.4.4	Fairtrade provincie Fryslân	15
2.5	<i>Wonen en recreëren in de stad en op het platteland</i>	16
2.5.1	Krimp: niet in de kramp maar in de kracht	16
2.5.2	Wonen in onze ruimte	17
2.5.3	Recreëren in Fryslân	17

2.6	<i>Duurzaam verkeer en vervoer</i>	18
2.6.1	Inzetten openbaar vervoer, fiets- en wandelpaden	18
2.6.2	Fietsers en voetgangers	19
2.6.3	Openbaar vervoer als voorwaarde voor leefbaarheid	19
3.	ONS LEVEN	21
3.1	<i>Samen wonen en werken in Fryslân</i>	21
3.1.1	Een sociaal Fryslân!	21
3.1.2	Werken onbetaald en/of betaald	21
3.1.3	Jongeren in Fryslân	22
3.1.4	Senioren in Fryslân	23
3.1.5	Migratie	24
3.1.6	Diversiteit en regenboogprovincies	24
3.2	<i>Onderwijs, Sport en Bewegen</i>	25
3.2.1	Onderwijs	25
3.2.2	Sport en bewegen	26
3.3	<i>Veiligheid</i>	27
3.3.1	Veiligheid	27
3.3.2	Regulering biologische cannabisteelt	27
3.4	<i>Kunst en Cultuur</i>	28
3.4.1	Cultuur	28
3.4.2	Kunst	28
3.4.3	Broesplakken	29
3.5	<i>De Fryske taal, fier de meertaligens</i>	30
4.	ONS BESTUUR	31
4.1	<i>Provinciaal bestuur en samenwerking</i>	31
4.2	<i>Zoveel mogelijk van onderop</i>	31
4.3	<i>Meer directe democratie</i>	32
4.4	<i>Internationale samenwerking</i>	32
5.	ONS GELD	33
5.1	<i>Andere financiële wegen</i>	33

1. Onze Visie

Andere wegen voor mens, dier en klimaat

Het gaat GrienLinks om natuur en om mensen. Mensen van overal, nu én in de toekomst. De Friese cultuur is betrokken, bijzonder en nuchter. We hebben onze eigen taal en zijn trots op onze Fryske grûn én op onze iepen mienskip!

We vinden het in Fryslân belangrijk dat iedereen een prettig, veilig, gezond en waardevol leven kan leiden. Niet alleen, maar met elkaar. Eerlijk delend en gelijkwaardig. Daarbij vinden we het ook heel belangrijk dat we kunnen blijven genieten van de prachtige natuur in Fryslân. Dat we ons daarvoor inzetten en met respect omgaan met dieren en planten.

GrienLinks wil onze cultuur en ons cultureel erfgoed beschermen, onze elf steden en de vele prachtige dorpen, onze meren en sloten.

Kortom, we gaan voor een prachtig Fryslân, waar groen en sociaal voorop staat. Hier knokken wij voor, via de politiek, één van de manieren om verandering in gang te zetten. Want verandering is nodig.

De aarde warmt op. De gevolgen hiervan, zoals langere droogteperiodes, hevigere regenbuien, hittestress in de steden en de zeespiegelstijging, zijn groot en gaan sneller dan verwacht. GrienLinks wil zorgen voor aanpassing aan deze gevolgen. Aanpassingen van het watersysteem, de dijken en landbouw. Daarnaast wil GrienLinks dat we in Fryslân, Nederland, Europa en in de wereld er alles aan gaan doen om de opwarming van de aarde een halt toe te roepen. Dat doen wij door in Fryslân te investeren in een groene en sociale economie, die zorgzaam is, circulair (zonder afval) en fossielvrij. Dat doen wij door ons in te zetten voor schone energie, energiebesparing en duurzaam openbaar vervoer. En door veenweidegebieden zodanig aan te passen dat de CO₂-uitstoot stopt.

GrienLinks maakt zich sterk voor het behoud en herstel van de biodiversiteit. Onderzoek toont een enorme achteruitgang van het aantal insecten en weidevogels aan. Ook daarvoor is dringend een omslag nodig. Wij willen de bloemen, de weidevogels en insecten terug en zetten ons in voor kruidenrijke weilanden en biologische landbouw, samen met de boeren en de mienskip.

Wij zien gelukkig ook dat mensen hun eigen omgeving veranderen en deze socialer, groener en mooier maken. Pioniers die wij omarmen. Dat gebeurt op vele plaatsen in onze provincie, van onderop. Energiecoöperaties, dorpsmolens, dorpsstuinen, zorgcoöperaties en nog veel meer. Wij willen deze prachtige initiatieven faciliteren en stimuleren.

Wat we ook willen veranderen is dat we als provincie niet langer achterblijven bij de rest van Nederland, waar als teken van gelijkheid en acceptatie jaarlijks de regenboogvlag gevoerd

wordt. Met elkaar wil GrienLinks zich inzetten voor een samenleving waarin iedereen meetelt, ongeacht afkomst, geaardheid, geslacht en religie. Een samenleving waarin de overheid dat signaal ook afgeeft.

Kortom, GrienLinks wil verandering ten goede. Van GrienLinks kunt u verwachten dat wij ons inzetten voor diversiteit, duurzaamheid, gelijkwaardigheid en solidariteit.

Geld en kapitaal is ongelijk verdeeld over de mensen en (grote) bedrijven. Een heel kleine groep mensen bezit heel veel en trekt steeds meer naar zich toe. Als we dat eerlijker verdelen kunnen alle veranderingen die we voorstaan makkelijk betaald worden en hoeven de mensen die het nu al krap hebben er niet op achteruit te gaan.

GrienLinks wil durven en dromen. Over hoe Fryslân er over tien jaar uitziet en over een mooie schone toekomst voor onze kinderen en kleinkinderen. Daar gaan we voor.

Alleen dromen? De veranderingen die wij willen roepen bij mensen misschien gevoelens op van onzekerheid en soms ook weerstand en verzet om het vertrouwde te verlaten. Het vergt dan ook moed, durf en leiderschap om die verandering in goede banen te leiden en moeilijke keuzes te maken. Aan dat proces wil GrienLinks samen met de inwoners van Fryslân werken. Door actie te voeren, te vechten tegen vastgeroeste denkwijzen en deel te nemen aan ons bestuur. Wij willen minder geld uitgeven aan te dure wegen en meer geld voor de mensen, dieren en het klimaat.

Het is tijd voor verandering!

2. ONS KLIMAAT EN ONZE RUIMTE

Onze ruimte in Fryslân is groen, weids en waterrijk! We hebben een provincie waar gelukkig nog voldoende stilteplekken zijn voor rust en ontspanning en waar je de sterrenhemel nog kunt zien. Al decennia lang pleit GrienLinks ervoor om deze bijzondere landschappen, natuurgebieden en onze groene leefruimte op een duurzame manier te behouden en te versterken.

Bijna elke dag komen de negatieve gevolgen van de klimaatverandering in het nieuws. GrienLinks heeft zich ook al jarenlang ingezet voor een stevig klimaat-, energie- en duurzaamheidsbeleid. Gelukkig realiseren nu steeds meer mensen zich dat het niet goed gaat met de aarde. Dat we anders om dienen te gaan met onze leefomgeving om ook de generaties na ons een gezond en gelukkig leven te bieden.

Het kan anders. Beter! Door andere waarden dan economische groei centraal te stellen. Door mensen de kans te bieden om nieuwe ideeën te ontwikkelen. Door zuinig om te gaan met de aarde en compassie te hebben met je medemens. Kiezen voor andere waarden dan geld lijkt idealistisch, maar verandering is dichterbij dan je denkt. Zelfs kleine stappen kunnen een groot effect hebben.

We laten ons daarbij niet beperken door bestaande regels. We hebben de regels immers zelf gemaakt. We kunnen ze dus ook zelf aanpassen of afschaffen.

2.1 KLIMAAT EN ENERGIETRANSITIE

2.1.1 Klimaatverandering

Uitstoot van broeikasgassen, CO₂ en equivalenten, zoals lachgas en methaan, zorgen voor een wereldwijde verandering van het klimaat: de temperatuur stijgt, ijs smelt en de zeespiegel stijgt. Het leidt in Nederland ook tot heviger regenbuien en periodes met grote droogte. Die klimaatverandering tegengaan en de gevolgen ervan opvangen vormen de grootste opgaven voor de komende jaren. Een opgave voor iedereen: iedere burger, voor ieder bedrijf en iedere overheid, dus ook voor de provincie Fryslân. Het akkoord van Parijs en het Nederlandse Klimaatakkoord zijn eerste stappen, maar nog lang niet genoeg. GrienLinks kiest voor drastische vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en voor ingrijpende maatregelen om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen.

De provincie Fryslân zal, samen met inwoners, bedrijven en andere overheden, wat GrienLinks betreft het voortouw nemen om in 2030 in de hele provincie CO₂-neutraal te zijn en de gevolgen van klimaatverandering aan te pakken. Dit werkt door in alle onderdelen van het provinciale omgevingsbeleid.

2.1.2 Energie: CO₂-neutraal en fossielvrij

De belangrijkste stap naar een CO₂-neutrale en fossielvrije provincie is fors (minstens 80%) besparen op het energieverbruik. De overige energie wekken we duurzaam op. De provincie zorgt ervoor dat het eigen netto energieverbruik door fossiele brandstoffen inclusief gebouwen, wagenpark enzovoorts, in 2030 nul is: CO₂-neutraal. Daarnaast willen we de vermindering van energiegebruik door bedrijven en van woningen stimuleren. De overige energie willen we duurzaam opwekken.

Maar al zouden vergaande besparingsprogramma's succesvol zijn, dan zijn nog steeds alle mogelijkheden om van fossiele energie af te komen hard nodig. Zoals meer zonne- en windenergie, isolatie van gebouwen, andere productiemethoden met minder of zonder energiegebruik door bedrijven, aardwarmte, energie uit oppervlaktewater en lucht (met warmtepompen) en slimmere mobiliteit (openbaar vervoer).

De inrichting van de omgeving in onze provincie zal sterk veranderen onder invloed van de energietransitie. Plaatsing van meer windturbines en aanleg van zonnecellen op grote schaal is nodig om in onze elektriciteitsbehoefte te voorzien. Bovendien wordt er hard gewerkt aan het ontwikkelen van opslag van duurzame energie.

Onze belangrijkste natuurgebieden (zoals Natura 2000-gebieden) zijn niet de juiste plek om windmolens en zonneparken in of vlakbij neer te zetten. Zonnecellen worden bij voorkeur op daken, geluidswallen en industrieterreinen neergezet en niet in de open ruimte. Verder pleiten wij voor windmolens langs wegen, kanalen en industrieterreinen en willen we onderzoeken waar de windmolens geplaatst kunnen worden met voldoende draagvlak. Hierbij verdelen we de lusten en de lasten op een eerlijke manier.

Ook wil GrienLinks kleinschalige initiatieven, gedragen door een dorp of een wijk, op het gebied van duurzame energieproductie stimuleren. Dat geldt ook voor dorpsmolens, zoals in Reduzum, en molens van maximaal 15 meter bij boerderijen.

Overigens is de noodzaak van de energietransitie zeer urgent, en de ontwikkelingen op dat gebied gaan snel. We vinden het belangrijk oog te hebben voor nieuwe vormen van schone energie (bijv. geothermie) en ook om de gevolgen van eventuele toepassing ervan tijdig in kaart te krijgen. Veiligheid staat voorop.

Kernpunten:

- GrienLinks wil naar een volledig CO₂-neutrale en fossielvrije provincie.
- GrienLinks wil kleinschalige, collectieve, duurzame energie-initiatieven stimuleren, waaronder dorpsmolens.
- Duurzaamheidsinitiatieven mogen niet stuklopen op bureaucratie.
- GrienLinks wil windmolens behoedzaam plaatsen met respect voor de omgeving en onderzoek laten doen naar windmolens langs wegen, kanalen en op industrieterreinen.
- Zonnecellen willen we zoveel mogelijk plaatsen op daken, geluidswallen en industrieterreinen.
- We hebben oog voor nieuwe vormen van schone energie en brengen de gevolgen in kaart voor toepassing.

2.2 LEEFOMGEVING

2.2.1 Samen inzetten voor een duurzame en gezonde leefomgeving

GrienLinks zet in op een duurzame en gezonde leefomgeving. De lucht die we inademen, de grond waarop we wonen, werken en recreëren, het water en het geluid, al deze factoren zijn van invloed op het welzijn en de gezondheid van mens, dier en plant.

De komende invoering van de Omgevingswet biedt kansen voor de kwaliteit van de omgeving. De ruimte die overheden door deze wet krijgen, moet ervoor zorgen dat landschap, natuur en milieu verbeteren en zeker niet verder worden aangetast.

De provincie stelt duidelijke en concrete doelen in de Omgevingsvisie die tot verbetering van de omgevingskwaliteit leiden. Ook willen we dat de provincie ervoor zorgt dat hiervoor adequate regels in de omgevingsverordening worden opgenomen.

Bij plannen en projecten worden burgers en maatschappelijke organisaties zodanig vroeg betrokken dat er nog invloed mogelijk is op de belangrijke keuzes.

2.2.2 Milieu

Onze kinderen en kleinkinderen hebben recht op een schoon milieu!

Een duurzame circulaire economie is het doel van GrienLinks, een economie zonder afval en vervuiling. Zolang dat nog niet gerealiseerd is, toetst de provincie de natuur- en milieunormen zo streng mogelijk (binnen de wettelijke kaders). Natuurlijk geeft de provincie zelf het goede voorbeeld. Het inkoopbeleid wordt aangescherpt en 'circulair' inkopen krijgt nog meer aandacht. Van bedrijven waarmee de provincie zaken doet verwachten wij dat ze aantoonbaar een duurzaam en sociaal beleid voeren.

In de afgelopen jaren heeft GrienLinks zich keer op keer krachtig uitgesproken tegen de vestiging van de afvalbrander REC in Harlingen: aan het Wad met de status van Wereld Erfgoed. Een onlogische combinatie is in onze ogen niet denkbaar. Scherp toezicht door de provincie en de Friese gemeenten op de uitstoot is noodzakelijk. Ook willen we geen gebruik van de zogenaamde bypass. Voor de inwoners in en rond Harlingen en voor dieren in de Waddenzee is het nodig dat zij kunnen leven in een gezonde en schone leefomgeving. Wij vinden het van groot belang dat in het geval van storingen de bevolking wordt geïnformeerd en er openheid van zaken wordt gegeven.

Vanwege het milieu is GrienLinks ervoor het aantal binnenlandse vluchten drastisch te verminderen. Helaas zullen door de uitbreiding van Lelystad Airport laagvliegroutes komen boven met name het zuiden van Fryslân. Door de uitbreiding van deze luchthaven wordt meer vliegverkeer gestimuleerd. Dit gaat ten koste van de luchtkwaliteit en levert veel overlast voor onze inwoners en natuur op. Hier zijn wij tegen. Daarom is op ons initiatief een motie aangenomen om de minister te verzoeken eerst het luchtruim opnieuw in te delen voor Lelystad Airport wordt uitgebreid, zodat laagvliegen voorkomen kan worden. Daarnaast zet

GrienLinks samen met onze vertegenwoordigers in de Tweede Kamer in op het beperken van het vliegverkeer en laagvliegroutes en op het heffen van accijns op kerosine. Ook voor vliegverkeer geldt dat de vervuiler betaalt.

Overlast door bijvoorbeeld oefeningen vanaf de vliegbasis Leeuwarden of door JSF's willen we ook zoveel mogelijk tegengaan of beperken.

2.2.3 Bodem

De winning van gas en andere delfstoffen zoals zout is uit de tijd en mag niet meer in Fryslân, ook niet onder de Waddenzee. GrienLinks wil dat de bodem met rust gelaten wordt en de gevolgen van energieopslag en de winning van energie uit diepere bodemlagen in beeld worden gebracht. Opslag van CO₂ en kernafval in de bodem is geen optie. Zoutwinning hier en onder de Waddenzee is altijd al overbodig geweest. We willen daarnaast in Fryslân de winning van schaliegasvrij voor nu en altijd verbieden.

Kernpunten:

- GrienLinks is tegen laagvliegroutes boven Fryslân en wil dat de uitbreiding van Lelystad Airport in ieder geval uitgesteld, maar het liefst afgesteld wordt.
- Bij plannen en projecten worden burgers en maatschappelijke organisaties zodanig vroeg betrokken dat er nog invloed mogelijk is op de belangrijke keuzes.
- GrienLinks wil circulaire economie bevorderen en verscherpt het 'circulair' inkoopbeleid van de provincie, ook voor de leveranciers.
- Streng handhaven van de vergunningsvoorwaarden van het REC in Harlingen en van andere bedrijven.
- We houden onze provincie vrij van de winning van schaliegas.
- Geen zout- en gaswinning onder de Waddenzee en elders in Fryslân.
- Geen opslag van CO₂ en kernafval in de bodem.

2.3 NATUUR EN LANDSCHAP

2.3.1 De waarde van onze natuur en het landschap

Het landschap is van iedereen en verandert voortdurend. Het landschap heeft zich in honderden jaren gevormd, maar de laatste decennia hebben de ingrepen steeds sneller plaatsgevonden. Ruilverkaveling, intensieve landbouw, de aanleg van wegen en woningbouw hebben de verscheidenheid van het Friese landschap en natuurwaarden aangetast. Er zijn te veel weilanden met alleen raaigras, zonder waterrijke rustplaatsen voor insecten en schuilplaatsen voor weidevogels. Dit vormt voor deze populaties een bedreiging. Daarom is niet alleen behoud, maar ook herstel van ons landschap en onze natuurwaarden van groot belang. Bij nieuwe ingrepen is herstel en adequate compensatie noodzakelijk.

Omdat ons erfgoed besef geeft van het verleden is er aandacht nodig voor het behoud van historische waarden.

2.3.2 Natuurnetwerk

Natuur heeft een intrinsieke waarde. Uitbreiding en versterking van de natuur draagt bij aan de biodiversiteit, de recreatieve economie en het welzijn van onze inwoners. Het zorgt ook voor vermindering van de hoeveelheid CO₂ door opslag in flora en fauna. En het is belangrijk voor de opvang van water, omdat de peilen in natuurgebieden hoger (kunnen) zijn.

GrienLinks wil behoud van de bestaande en ontwikkeling van nieuwe natuurgebieden rond de steden en dorpen. Daarvoor werkt de provincie samen met andere overheden en natuurbeherende organisaties, zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en It Fryske Gea. De provincie gebruikt de wettelijke mogelijkheden om deze natuurgebieden goed te beschermen.

Op het verder ontwikkelen van het Natuurnetwerk Nederland (vroeger EHS geheten) wordt niet bezuinigd. Integendeel: GrienLinks wil dat het netwerk met verbindingszones 'afgemaakt' en verder uitgebreid wordt.

Ook zetten we in op het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen van onze topnatuur in de Natura 2000-gebieden, inclusief de Waddenzee.

2.3.3 Biodiversiteit en weidevogels

Het aantal weidevogels holt achteruit. Experts luiden de noodklok om uitsterven te voorkomen. Wat er nodig is, is voldoende insecten, een hoger waterpeil, schuilplekken in de weides door voldoende bloemen en hoog genoeg en divers gras.

In eerste instantie zijn de provincie en het waterschap verantwoordelijk voor een goed water(peil)beheer en de inrichting van de weidevogellandschappen. GrienLinks wil dat de provincie zich inzet voor het creëren van nog meer geschikte weidevogelgebieden en extra maatregelen om weidevogels te beschermen, zoals het waterpeil verhogen, later maaien, insectvriendelijke maatregelen nemen en natuurinclusief boeren stimuleren.

GrienLinks ondersteunt het project 'Kening fan 'e Greide' van harte. Meer kennis verspreiden over de gevolgen van ons landbouwsysteem en over natuurvriendelijke bedrijfsvoering is hard nodig.

2.3.4 Insectennetwerk

Uit alarmerend onderzoek is gebleken dat in minder dan dertig jaar 75 % van de insecten is verdwenen. Een grote klap, want insecten zijn een onmisbaar onderdeel van ons ecosysteem. Een paar oorzaken zijn het gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen en het ontbreken van genoeg insectvriendelijke gebieden die met elkaar verbonden zijn.

Op initiatief van GrienLinks is een motie aangenomen om te onderzoeken wat de provincie kan doen om in Fryslan het gebruik van bestrijdingsmiddelen te verminderen. We zullen ons ervoor blijven inzetten om het gebruik ervan daadwerkelijk te verminderen.

Verder is er op initiatief van GrienLinks een motie aangenomen om samen met gemeenten, natuur- en landbouworganisaties, boeren, Wetterskip Fryslân en deskundigen een actieplan uit te voeren dat de groei van het aantal insecten stimuleert, lopende initiatieven op het gebied van biodiversiteit verbindt en witte vlekken in insectvriendelijke gebieden opvult. Dusdanig dat er een netwerk komt van doorgaande routes voor insecten. GrienLinks wil zorgen dat dit goed wordt uitgevoerd en dat uitgezocht wordt welke maatregelen op de lange termijn nodig zijn voor meer insecten, zodat we daarmee aan de slag kunnen.

Ook willen we dat het ecologisch bermbeheer wordt gehandhaafd en waar mogelijk wordt uitgebreid. Dit maakt dat zich meer bloemen kunnen ontwikkelen, waardoor er meer bijenlinten kunnen ontstaan. Initiatieven voor kruidenrijke akkerranden ondersteunen we.

2.3.5 Zachte waarden verrijken ons leven

In het landelijk gebied zijn veel waarden en belangen vertegenwoordigd. Boeren, inwoners en recreanten, dieren en planten maken allemaal op hun manier gebruik van lucht, land en water. Ook zogenaamde 'zachte' waarden die zelf geen stem hebben, zoals weidsheid, rust, biodiversiteit en cultuurhistorisch waardevolle structuren zijn volop in het landelijke gebied aanwezig. GrienLinks wil opkomen voor deze 'zachte' waarden, omdat ze ons leven verrijken en wij vanzelfsprekend ook de generaties na ons schoon water en een rijke natuur gunnen.

De laatste jaren verdwijnen veel karakteristieke bomen(rijen) als gevolg van boomziektes, zoals de lepenziekte en de Essentaksterfte. GrienLinks wil samen met de lepenwacht een actief beleid om de bomen te beschermen of te vervangen.

2.3.6 Veenweide

Een ander gebied waarop dringend een omslag nodig is, is het veenweidegebied. GrienLinks maakt zich sterk voor de uitvoering van een veenweidevisie waartoe zij samen met D66, PvdA, 50PLUS, PvdD en de ChristenUnie een initiatiefvoorstel in Provinciale Staten heeft ingediend.

Een groot deel van Fryslân rust op veen, dik of dun. Met of zonder kleipakket erboven. Deze gebieden worden intensief gebruikt door de landbouw. Als we niks doen verdwijnt het veen door oxidatie en blijft er - meestal onvruchtbare - zandgrond over. Door de oxidatie stoot het verdwijnende veen CO₂ uit. Fryslân is zelfs landelijk de grootste uitstoter van CO₂ door veenoxidatie. Het veenpakket is bovendien belangrijk om water vast te houden dat vanuit het Drents plateau naar Fryslân stroomt.

Om deze redenen is het dringend nodig om maatregelen te nemen. In de eerste plaats is de landbouwtransitie naar biologische en grondgebonden natuurinclusieve landbouw van groot belang, waardoor boeren een levensvatbaar bedrijf kunnen houden zonder dat dit ten koste gaat van hun en onze toekomst. Het verhogen van het waterpeil is een essentiële verandering en een van de weinige methodes om het verdwijnen van het veen op langere termijn tegen te gaan. Daarbij hebben we natuurlijk oog voor innovatieve en echt duurzame oplossingen.

2.3.7 Water: hevige buien en droogte

Klimaatverandering heeft de grootste gevolgen voor de manier waarop we in onze waterrijke provincie met het water omgaan. De provincie en Wetterskip Fryslân hebben daarin hun eigen rol, maar kunnen niet zonder elkaar.

Door zeespiegelstijging, toename van hevige regenbuien en toename van droge periodes (zoals we in de zomer van 2018 hebben ervaren) zal het watersysteem van Fryslân aangepast dienen te worden. De inrichting van polders en het hoge land zal veranderen, zodat het water beter wordt vastgehouden. Dat werkt voor het overbruggen van droge periodes, maar ook voor het opvangen van hevige regenbuien. In het stedelijk gebied is in warme periodes de temperatuur significant hoger (hittestress). De provincie zorgt ervoor dat gemeenten meer groen en water in de kernen realiseren als berging en om hittestress tegen te gaan.

Ook de boezem heeft meer opvangcapaciteit nodig door uitbreiding met bergingsgebieden. Berging kan in natuurgebieden plaatsvinden, maar ook landbouwgebieden zullen daarvoor gebruikt worden. Delen van wat vroeger butlân was zullen die functie terug krijgen: opvang van water.

De provincie stimuleert samen met gemeenten, eventueel met subsidie en samen met Wetterskip Fryslân, het 'afkoppelen'. Dat betekent dat regenwater dat afkomstig is van dakvlakken en verhardingen niet meer op het riool wordt geloosd. Het water wordt dan zoveel mogelijk opvangen (onder andere door vermindering van verhard oppervlak zoals tegels in de tuin) en gescheiden afgevoerd. Overstorten van vuil rioolwater op het oppervlaktewater verdwijnt.

Natuurlijk is niet alleen de hoeveelheid water van belang, maar ook de kwaliteit van het water. GrienLinks vindt het zeer belangrijk dat de doelen van Kaderrichtlijn Water worden gehaald, waarmee schoon en genoeg water voor iedereen wordt gegarandeerd.

Door de zeespiegelstijging zal de verzilting van het noordelijke kleigebied toenemen. Bestrijding van die verzilting is helaas een onbegaanbare weg. De gevolgen zijn alleen op te vangen door daar anders mee om te gaan, bijvoorbeeld door over te gaan op zoutminnende teelt of door teelt op een 'zoetwaterfilm'.

Bij aanpassingen aan de IJsselmeerdijken zal zoveel mogelijk gekeken worden naar behoud van het groene karakter en innovatie. Het is nodig om water naar binnen te brengen ten behoeve van de natuur. Ook de dijken langs de waddenkust zullen aangepakt worden. Daarbij zal zoveel mogelijk gekeken worden naar innovatieve dijken, zoals overslagdijken, dubbele dijken enzovoorts.

2.3.8 Waddengebied en IJsselmeergebied

Het hoofddoel in het Waddengebied is en blijft de bijzondere natuur beschermen. Onze geweldige Waddenzee is immers de laatste 'wildernis' van Nederland. Menselijke activiteiten willen we alleen toestaan als die niet ten koste gaan van dat hoofddoel. De status van werelderfgoed wordt gekoesterd en uitgebreid tot de eilanden en kuststrook.

In de gebiedsagenda 2050 is het beleid ten aanzien van de Waddenzee beschreven. GrienLinks wil dat de provincie dat beleid uitwerkt in de Omgevingsvisie en -verordening. De provincie werkt mee aan de instelling van een beheerautoriteit voor de wadden met voldoende bevoegdheden, geld en menskracht.

We willen ook dat de bescherming van de natuur en landschappelijke kwaliteiten van het IJsselmeergebied beter worden gewaarborgd. De provincie onderzoekt samen met de andere betrokken provincies of voor het hele IJsselmeergebied een Nationaal Park ingesteld kan worden en voert dat zo mogelijk uit.

Kernpunten:

- GrienLinks wil dat het initiatiefvoorstel voor de toekomst van het veenweidegebied wordt uitgevoerd.
- We streven naar sterke natuurgebieden met voldoende leefruimte voor flora en fauna.
- GrienLinks wil dat de provincie het Natuurnetwerk afmaakt en verder uitbreidt.
- Extra weidevogelgebieden en maatregelen om weidevogels te beschermen.
- Ondersteuning van projecten als 'Kening fan 'e Greide', voor meer kennis over biodiversiteit.
- Vermindering van het gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen.
- Op korte termijn het insectennetwerk goed uitvoeren en maatregelen voor de lange termijn onderzoeken en uitvoeren.
- GrienLinks wil langs wegen, fiets- en wandelpaden en op dijken verantwoord ecologisch bermbeheer, eventueel met nog meer inschakeling van hobbyboeren.
- Waar mogelijk worden de bermen ingezaaid met kruiden- en kuikenzaden en ondersteunen we initiatieven voor akkerrandenbeheer.
- Waterpeilen verhogen om oxidatie van veen tegen te gaan.
- Vergroten van de mogelijkheden om water te bergen in natuur- en landbouwgebieden.
- 'Afkoppelen' van water stimuleren en verkleinen van het verharde oppervlak.
- Bij dijkverzwaring de natuurlijke en cultuurhistorische waarden respecteren.
- Alles op alles zetten om de waarden van de Waddenzee te behouden en te vergroten, waarbij een sterke en eenduidige beheersorganisatie de regie krijgt.

2.4 LANDBOUW EN BEDRIJVIGHEID

2.4.1 Grondgebonden, Natuurinclusieve Landbouw

GrienLinks vindt dat ons landschap en de leefbaarheid de afgelopen decennia hebben geleden onder de intensivering en schaalvergroting van de landbouw. De afgenomen biodiversiteit en de verindustrialisering van het landschap door megastallen en grote opslagloodsen zijn daarvan de zichtbare resultaten. Verandering is onafwendbaar!

De actuele landbouwvisie van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, verschenen in september 2018, is een eerste stap naar een biologische, natuurinclusieve landbouw waar GrienLinks al jaren voor pleit.

GrienLinks werkt samen met boeren aan de verduurzaming van de landbouw. De landbouwsector dient veel groener te worden, met koeien vaker in de wei, minder veevoer uit het buitenland en kunstmest in de ban. Het is belangrijk dat de intensieve landbouw een omslag maakt naar grondgebonden natuurinclusieve landbouw. Daarbij is (naar de definitie van GRONdig) de fosfaatproductie gelijk of kleiner dan de plaatsingsruimte van fosfaat. GrienLinks wil dan ook geen industriële mestvergisters.

In de toekomst worden gesloten kringlopen de standaard, waarbij er geen afvalstromen meer zijn (reststromen worden optimaal benut) en zo zuinig en efficiënt mogelijk gebruik wordt gemaakt van grondstoffen en energie.

Verder willen we biologische landbouw stimuleren en geen concessies doen op het gebied van dierenwelzijn. We willen dan ook af van megastallen.

Het lijkt erop dat de landbouw aan de vooravond van een kanteling staat. Uit onderzoek blijkt dat een grote meerderheid van de boeren kritisch is over de eigen bedrijfsvoering en denkt binnen redelijke termijn om te schakelen naar een ecologisch meer verantwoorde wijze van landbouw bedrijven. Dat zal niet vanzelf gaan. Bedrijven dienen daarbij hulp te krijgen van een overheid die een betrouwbare partner wil zijn met een bestendig langetermijnbeleid. GrienLinks steunt de opzet van een grondbank als een instrument om die transitie te realiseren. Ook zijn wij bereid samen met de sector te denken over langetermijnoplossingen.

GrienLinks doet dat op de volgende manier:

- Wij luisteren naar oplossingen van de boeren en gaan met hen in gesprek.
- Geen concessies waar het dierenwelzijn betreft, dus ook geen megastallen.
- Grondgebonden natuurinclusieve landbouw levert een substantiële bijdrage aan het herstel van de biodiversiteit.
- Bij het waterpeil wordt rekening gehouden met het belang van een duurzaam gezonde bodem waarbij verdere inklinking van de veengebieden dient te worden tegengegaan.
- Samenwerkingsverbanden van boeren die experimenteren met duurzame vormen van landbouw (natuurinclusief, kringloop en/of biologisch) stimuleren en mogelijk maken.
- Via haar makelaarsrol kan de provincie boeren die willen omschakelen op biologische landbouw ondersteunen.

- GrienLinks wil in dialoog met de landbouwsector afspraken maken over doelstellingen (verminderen van gif, wisselteelt etc.) en de controle op de uitvoering daarvan. Daarnaast zien wij het als een rol van de overheid om met de sector na te denken over de wijze waarop met de effecten van de klimaatverandering wordt omgegaan, zoals de gevolgen van de verzilting, droogte etc.

2.4.2 Voedsel en Eetbaar Fryslân

Fryslân is door aanhoudende inzet van GrienLinks 'gentechvrij' verklaard. Genetisch gemanipuleerd voedsel leidt niet alleen tot extra gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en uiteindelijk resistentie daartegen, maar ook tot monopolies en monocultuur. Monoculturen leiden bovendien tot het uitputten van de bodem (onvruchtbaarheid) en ze werken verspreiding van ziekten in de hand.

GrienLinks wil het aantal biologische streekproducten uitbreiden. 'Ik wil Fryslân op mijn bord!' GrienLinks steunt dan ook van harte het project Eetbaar Fryslân, opdat binnen vijf jaar alle inwoners van Fryslân bij hun dagelijkse voedselconsumptie kunnen kiezen voor lokaal geteelde en seizoensproducten.

Ook de Werkplaats Voedselbossen, op initiatief van de Friese Milieufederatie, ondersteunen wij.

2.4.3 Bedrijvigheid

De afgelopen jaren is er fors geïnvesteerd in kantoren en bedrijfsterreinen. Die zijn er nu meer dan genoeg en nieuwbouw leidt tot overschotten en wederom het risico op forse afschrijvingen op grondexploitaties. Door het duurzaam benutten en vergroenen en zo nodig saneren van bestaande bedrijfsterreinen kunnen we leegstand en verpaupering voorkomen. GrienLinks wil dat de provincie samen met de gemeente de schaarse ruimte benut en inzet op vestiging van duurzame circulaire bedrijven. We willen de mogelijkheden gebruiken die de nieuwe Omgevingswet ons biedt om hiervoor kaders te stellen.

2.4.4 Fairtrade provincie Fryslân

Fryslân is een Fairtrade provincie en die eervolle titel wil GrienLinks behouden en uitbreiden. Dit betekent dat we willen dat de provincie en gemeenten aandacht besteden aan Fairtrade. Van bedrijf tot het café om de hoek, van school tot sportkantine, in de supermarkt en kledingzaak. De Fairtrade Campagne wil de vraag en het aanbod van Fairtrade producten vergroten.

Op die manier wordt gewerkt aan duurzame armoedebestrijding. Fairtrade staat voor eerlijke handel. Dat betekent dat producenten in ontwikkelingslanden een eerlijke prijs krijgen voor hun (meestal tropische) product en dat de omstandigheden waarin zij werken menswaardig zijn. Dus geen kinderarbeid en extreem lange werkdagen, maar met aandacht voor milieuvriendelijke productieprocessen, vermindering van energie en verbetering van afvalmanagement. De provincie en haar leveranciers kopen daarom zoveel mogelijk Fairtrade producten in.

Kernpunten:

- GrienLinks werkt samen met boeren aan de omslag naar een grondgebonden natuurinclusieve landbouw en gesloten kringlopen.
- Biologische landbouw wordt gestimuleerd.
- GrienLinks steunt de opzet van een grondbank om de landbouwtransitie te realiseren.
- Dierenwelzijn is bij alle plannen en uitvoering daarvan een niet onderhandelbaar uitgangspunt.
- We willen af van megastallen en industriële mestvergisters.
- Ondersteunen van het project Eetbaar Fryslân en het project Werkplaats Voedselbossen.
- Stimuleren van biologische streekproducten.
- De provincie werkt samen met de gemeente aan de duurzame invulling van bestaande bedrijfsterreinen en kantoorlocaties.
- De provincie en haar leveranciers kopen zoveel mogelijk Fairtrade producten in.

2.5 WONEN EN RECREËREN IN DE STAD EN OP HET PLATTELAND

2.5.1 Krimp: niet in de kramp, maar in de kracht

In Fryslân daalt het aantal inwoners in de komende decennia. Dat betekent nogal wat voor onze provincie. Na een lange periode van groei kijken we op een naar de ontwikkelingen. Wij zien overigens krimp als een kans. De groei van de bevolking heeft de afgelopen jaren ruimte afgesnoept van het open landschap, van de natuur. Krimp maakt het mogelijk om verdere aanslag op de open ruimte te voorkomen.

De krimp is onontkoombaar, maar de leefbaarheid kan op peil blijven als de inwoners samen de schouders eronder zetten via de zogenoemde Mienskipsinitiatieven. Deze wil GrienLinks van harte steunen. De vrijwillige inzet van burgers draagt bij aan prettig wonen op het platteland en vormt een voorwaarde voor een duurzame toekomst.

GrienLinks wil dat de provincie gemeenten stimuleert om in samenspraak met de burger te werken aan de leefbaarheid van het Friese platteland. Waar het gaat om leefbaarheid in kleinere kernen ligt de bal in eerste instantie bij de gemeenten. Maar daar waar gemeenten ons vragen mee te denken willen wij actief het proces van verandering ondersteunen. Initiatieven om bijvoorbeeld snel internet aan te leggen of het openbaar vervoer en de bereikbaarheid te verbeteren steunen we. Daarbij hebben we oog voor de verschillende rollen en verantwoordelijkheden.

Het is voor een dorp ontzettend belangrijk dat er een ontmoetingsplek is waar mensen samen kunnen komen. Dat kan een dorps- of mienskipshuis zijn, maar ook 's zomers in de buitenlucht. Dorpshuizen zijn voor GrienLinks, juist vanwege hun sociale functie, zeer waardevol. Stichting Doarpswurk stimuleert initiatieven die de leefbaarheid van het Friese platteland versterken. Daarom is financiële ondersteuning door de provincie essentieel.

GrienLinks kijkt ook naar nieuwe manieren om te wonen, werken en recreëren. Bijvoorbeeld door slimme samenwerking en koppeling van meerdere organisaties in één gebouw of door hergebruik van leegstaande agrarische panden. Zo blijft het platteland een aantrekkelijk woon- en leefgebied.

2.5.2 Wonen in onze ruimte

We zien een trend waarin mensen naar de stad trekken. De grote kernen in onze provincie, Leeuwarden, Heerenveen, Drachten en Sneek, groeien nog een beetje, andere gebieden verliezen inwoners. Dat betekent dat binnen de dorpen huizen en winkels leeg komen te staan. Sloop is een optie om verloedering tegen te gaan.

GrienLinks wil kaders stellen voor de aantallen te bouwen woningen per gemeente, het gebruik van de ruimte door woningen en industrie, maar uiteraard ook voor de energietransitie. Omdat het aantal te bouwen nieuwe woningen in krimpgebieden beperkt zal zijn, zal de energietransitie daar vrijwel volledig plaatsvinden door het verduurzamen van de bestaande woningvoorraad. Daarvoor is aandacht en steun vanuit de provincie een voorwaarde.

Behalve met de cruciale energietransitie hebben we ook te maken met nieuwe woonwensen en woonvormen. GrienLinks wil dorpen en steden verleiden om de bouw/aanpassing van huizen mogelijk te maken ten behoeve van ‘kangoeroe’-settings, vanwege mantelzorg. Daarnaast is beleid nodig voor de toenemende vraag naar woningen voor Europeanen die hier tijdelijk komen werken.

Ook omarmt GrienLinks het experiment Ruilverwoning zoals dat in enkele dorpen wordt toegepast. Samen met dorpsbewoners, jong en oud, worden de woonbehoeften geïnventariseerd en nieuwe indelingsschetsen gemaakt van panden die mogelijk voor opsplitsing of een bijbouw in aanmerking komen. Het gaat daarbij om een herschikking van de bestaande vierkante meters aan woonruimte op dorpsniveau, die alleen beperkt met nieuwbouw aangevuld mogen worden als alle mogelijkheden benut zijn. Wij vinden ook dat er geen bouwactiviteiten buiten de grenzen van de bebouwde kom mogen plaatsvinden.

2.5.3 Recreëren in Fryslân

Recreatie en toerisme zijn belangrijke dragers van de economische ontwikkeling van onze provincie. Dankzij Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 heeft dit een enorme impuls gekregen. GrienLinks wil die graag verbinden met duurzaamheid: de provincie neemt het voortouw om samen met de spelers in de recreatiesector te zoeken naar mogelijkheden voor duurzame innovatie. Hierbij staat de bescherming van de natuur voorop.

Natuur en landschap zijn, naast de karakteristieke steden en dorpen, het werkkapitaal van recreatie en toerisme, en dienen alleen al om die reden in stand gehouden en verbeterd te worden. Geleiding van recreanten en toeristen, onder andere door goede voorlichting, zorgen ervoor dat recreatie en toerisme kunnen blijven plaatsvinden met behoud van natuur en landschap.

GrienLinks wil dat de provincie energieneutrale en natuur- en milieusparende vormen van recreatie en toerisme bevordert, zoals fietsen en elektrisch varen. Ook willen we zorgen voor de aanleg van toeristische fiets-, wandel- en ruitersporen met goede verbindingen tussen toeristisch aantrekkelijke punten, zoals natuurgebieden en historische dorpen en steden. Juist in onze mooie provincie zijn boerenlandpaden een verrijking voor de beleving van ons landschap.

Een snelle treinverbinding tussen Fryslân en Amsterdam laat lang op zich wachten. Veranderen betekent ook zoeken naar andere en creatieve oplossingen. Ons voorstel is de mogelijkheden te onderzoeken om tijdens de spits de trein uit Sneek door te laten rijden naar Starum, waar een snelle watertaxi klaarstaat om de 20 km binnen een half uur af te leggen. Hierna kan de trein naar Amsterdam worden genomen. Mogelijk is dit een aantrekkelijk alternatief voor jongeren, toeristen en forensen.

Kernpunten:

- Samen met de bewoners, bedrijven en gemeenten de gevolgen van krimp in beeld brengen en de kansen die er zijn benutten en stimuleren.
- Nieuwe vruchtbare (Mienships)initiatieven steunen die bijdragen aan de leefbaarheid en zorgen voor de verspreiding van informatie.
- Stichting Doarpswurk wordt ondersteund door de provincie.
- Binnen grote kernen voor nieuwbouw eerst lege plekken /slooprijpe plaatsen aanwijzen.
- De provincie zorgt dat snel internet gerealiseerd wordt.
- Verduurzaming van het (huur)woningbestand stimuleren, samen met alle partijen.
- Schrappen van regels die de bouw van 'kangoeroe'-settings onmogelijk maken.
- Beleid nodig voor woningen Europeanen die hier tijdelijk komen wonen.
- Stimuleren experiment Ruilverwoning, een herschikking van bestaande woonruimte op dorpsniveau.
- Bevorderen van energieneutrale en natuur- en milieusparende vormen van recreatie en toerisme, zoals fietsen en elektrisch varen en de aanleg van boerenlandpaden.

2.6 DUURZAAM VERKEER EN VERVOER

2.6.1 Inzetten op openbaar vervoer, fiets- en wandelpaden

De provincie heeft de afgelopen jaren enorm veel geïnvesteerd in het wegennet. GrienLinks wil dat anders en wil de komende jaren meer inzetten op het verbeteren van fiets- en wandelpaden en het duurzaam openbaar vervoer. Investerings daarin hebben voorrang op investeringen in autowegen, tenzij deze noodzakelijk zijn voor veiligheid en leefbaarheid.

Zoals voor de energietransitie geldt dat je niet hoeft op te wekken wat je niet gebruikt, geldt voor alle verkeer en vervoer: wat je niet vervuult hoeft je niet te compenseren. Dus duurzaam zijn begint met veel fietsen. Verder stimuleren we om geen fossiele brandstoffen te gebruiken, maar duurzame alternatieven. Het 11-wegentochtprogramma in het kader van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 laat zien dat er goede alternatieven zijn en dat het mogelijk is om fossielvrij te reizen. Dat geldt natuurlijk niet alleen voor de komende vier jaar, maar 'tot we er zijn'.

2.6.2 Fietsers en voetgangers

De *fiets* is vooral voor de korte afstand, maar sinds de toename van de elektrische fiets ook voor de lange afstand van groot belang: veilig en comfortabel fietsen vergt meer fietspaden, breed genoeg, vrij liggend, extra snelfietspaden, voorrang op het kruisend verkeer. Provinciebreed is er dan nog veel te doen, met name op het platteland waar te hard gereden wordt op te smalle wegen met steeds grotere landbouwvoertuigen. De statistieken stijgen met betrekking tot het aantal fietsongelukken met gewonden en doden als gevolg. Een kwalitatief goed en veilig fietsnetwerk is daarom van belang, evenals fietsenstallingen bij de opstapplaatsen en stations voor het openbaar vervoer. Daarom willen we dat het provinciaal fietsbeleid, dat dateert uit 2005, geactualiseerd wordt. De expertise van de Fietsersbond afdeling Fryslân is hierbij onontbeerlijk.

Voetgangers en ander langzaam verkeer zijn extra kwetsbaar. Bij de inrichting van onze wegen en fietspaden dient de veiligheid van voetgangers daarom extra aandacht te krijgen.

2.6.3 Openbaar vervoer als voorwaarde voor leefbaarheid

Voor GrienLinks is openbaar vervoer van wezenlijk belang voor het platteland en voor het terugdringen van CO₂-uitstoot. Het is een sociale voorziening. Daarom dient het openbaar vervoer voor iedereen toegankelijk en betaalbaar en veilig te zijn. Wij zijn tegen openbaar vervoerscontracten die alleen maar voor de laagste prijs gaan. Kwaliteit van vervoersmiddelen, energieverantwoorde voertuigen, geen tot onveiligheid lijdende tijdsdruk per rit en fatsoenlijke contracten voor de werknemers vinden wij erg belangrijk en komen kwaliteit en dienstverlening ten goede.

De provincie dient gezamenlijk met de NS op te trekken om van automobilisten openbaar vervoer-reizigers te maken. Waar het gaat om bereikbaarheid van voorzieningen, zoeken we mogelijkheden om door maatwerk het openbaar vervoernet optimaal te laten aansluiten bij de behoefte.

GrienLinks heeft in 2018 een petitie ingediend bij de NS om de treinstations Grou-Jirsum, Akkrum en Wolvega vaker aan te doen en de reistijd en dienstregeling te verbeteren. We zetten ons ook in om meer en snellere treinen in Fryslân en tussen Fryslân en de Randstad mogelijk te maken.

‘Rondje Fryslân ‘ per lightrail volgens de route Leeuwarden-Sneek-Joure-Heerenveen-Drachten-Bergum-Leeuwarden, evenals een spoorverbinding via de Afsluitdijk, blijft wenselijk.

Gezien de technische ontwikkelingen kunnen op het platteland zelfrijdende en oproepbare vormen van openbaar vervoer onderzocht worden, evenals vormen van meerijden via vraag en aanbod.

Kernpunten:

- De aanleg van vrij liggende (snel)fietspaden wordt gestimuleerd.
- Het provinciaal fietsbeleid wordt geactualiseerd.
- Meer en snellere treinverbindingen tussen Fryslân en de Randstad.
- Aanleg van goede fietsenstallingen bij de opstapplaatsen voor het openbaar vervoer.
- Veilige inrichting van fiets- en voetpaden.
- Bij het uitgeven van de vervoerscontracten meer inzetten op kwaliteit en duurzaamheid en minder op laagste prijs.
- Verbeteren van het openbaar vervoer naar de voorzieningen op het platteland.
- Onderzoek naar zelfrijdende en oproepbare vormen van openbaar vervoer.

3. ONS LEVEN

In Fryslân wonen naar verhouding veel werklozen en kinderen die opgroeien in armoede. GrienLinks vindt het essentieel dat iedereen, ongeacht economische positie, de mogelijkheid heeft mee te doen in de maatschappij en kansen krijgt om zich te ontwikkelen. Cultuur en sport zullen daarom voor iedereen toegankelijk blijven. Onderwijs is een recht voor iedereen. De Fryske taal is een belangrijke cultuurdrager, waarin GrienLinks wil investeren.

Wij zetten mensen centraal, niet de cijfers. En dit betekent dat wij andere keuzes durven te maken.

3.1 SAMEN WONEN EN WERKEN IN FRYSLÂN

3.1.1 Een sociaal Fryslân!

Wij hebben aandacht voor en komen op voor de mensen die onder druk staan in de samenleving. De tendens is dat de rijken steeds rijker worden en de armen steeds armer. Hoewel de sociale taken van de provincie worden beperkt, wil GrienLinks hier oog voor houden. We willen dat het inrichten van onze samenleving (bijvoorbeeld op het gebied van ruimtelijke ordening, verkeer, vervoer en economie) gebeurt met aandacht voor de mens in zijn of haar sociale omgeving.

Het is van belang dat een goede sociale- en zorginfrastructuur in Fryslân door de provincie wordt ondersteund. Vooral nu veel sociale en zorgtaken aan de gemeenten zijn overgedragen, zoals de jeugdzorg. Belangrijke maatschappelijke (cliënten-)organisaties hebben zichzelf noodgedwongen opgeheven, omdat de provincie geen subsidie meer verleent. Een groot verlies waarvan GrienLinks nog steeds vindt dat de provincie haar verantwoordelijkheid niet aan de kant kan zetten.

GrienLinks bepleit daarom voor het instellen van een sociaal fonds voor organisaties die kwetsbare groepen in de samenleving (projectmatig) ondersteunen: organisaties als Tumba, het COC, Humanitas, Solidair Friesland, PKN, ouderenbonden (SFO), Stichting Mentorschap Fryslân, Hoor Friesland en andere organisaties kunnen een beroep op dat fonds doen. Ook vinden wij dat Stichting Leergeld, die ouders helpt wanneer zij niet genoeg geld verdienen voor extra leermiddelen voor hun kinderen of om de kinderen mee te laten doen aan sport en spel, ondersteuning verdient, evenals het meldpunt Ouderenmishandeling.

3.1.2 Werken onbetaald en/of betaald

Minder mensen, meer werk?

Naast mensen met een betaalde baan zijn er ook in Fryslân veel mensen die werken zonder dat ze er geld voor krijgen.

Werk speelt een belangrijke rol in het leven van mensen. Het bepaalt voor een groot deel de maatschappelijke positie en daarmee ook het welzijn. Door technologische vernieuwing, robotisering en flexibilisering verandert de aard van werk en de hoeveelheid betaald werk. Tegelijkertijd neemt het maatschappelijke belang van onbetaald werk, zoals vrijwilligerswerk en mantelzorg, toe. GrienLinks signaleert deze verschuiving en ziet dat de groep mensen aan de zijlijn steeds groter wordt. Wij zien betaald werk niet als de hoogste en beste vorm van meedoen aan onze samenleving. Wij vinden zorg voor kinderen, mantelzorg en vrijwilligerswerk net zo belangrijk als betaald werk. GrienLinks wil mensen ruimte geven om zorgtaken op zich te nemen. Om dit te kunnen realiseren zal de idee van arbeid op de schop moeten. Voor een sterke Friese samenleving is het belangrijk dat meer mensen op een zinvolle manier kunnen bijdragen.

De provincie kan een voorbeeldfunctie vervullen door bij haar diensten en aanbestedingen meer aandacht te geven aan de inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Tot nu toe is er wel goede wil, maar worden te weinig concrete resultaten bereikt.

Mensen die mantelzorg verlenen worden vaak het meest 'benadeeld' door de grote verschuiving - door de decentralisaties - van formele naar informele zorg, van betaalde naar onbetaalde zorg. Mantelzorg levert geen bestaanszekerheid op, zoals pensioen. GrienLinks wil daarom graag experimenten ondersteunen rond zogenaamde 'zorgcredits'. De 'credit' bestaat uit een pensioenopbouw voor mantelzorgers, waardoor zij ook bestaanszekerheid opbouwen.

Verder willen we maatregelen stimuleren, initiëren en ondersteunen die circulaire economie en verduurzaming (zoals isoleren van woningen) bevorderen. Dit levert nieuwe duurzame banen op. Wij denken daarbij ook aan de Innovatie Campus in Drachten en aan Wetsus.

3.1.3 Jongeren in Fryslân

'Basisynkommen kin Fryske jongeren perspektief bieden!'

Jongeren van nu leven in een dynamische tijd met demografische en technologische veranderingen. Ook zijn er veel ontwikkelingen op het gebied van leren, werken en wonen. Al deze veranderingen beïnvloeden hun leven.

Het aantal jongeren in Fryslân zal naar verwachting de komende tijd fors afnemen en dat heeft in eerste instantie gevolgen voor de basisscholen. Maar ook de middelbare scholen en de arbeidsmarkt krijgen te maken met een daling van Friese jongeren.

Steeds meer hebben Friese jongeren flexbanen, zoals oproepcontracten en uitzendcontracten. Het kopen van een huis of het afsluiten van een lening is daardoor lastig. Friese jongeren wonen daarom langer bij hun ouders, en als ze de kans krijgen verhuizen ze naar de Randstad vanwege studie of werk.

Veel Friese jongeren willen graag in Fryslân blijven wonen, maar daarvoor is het wel nodig dat Friese gemeenten en ook de provincie inspeelt op de huidige trends. De huidige situatie van jongeren vraagt om goedkope starterswoningen, huur en koop, en een andere benadering als het gaat om werk.

GrienLinks denkt dat een (experiment met) basisinkomen Friese jongeren perspectief kan bieden. Vanuit de bestaanszekerheid kunnen jongeren gemakkelijker flexwerk aannemen en arbeidservaring opdoen. Dit vergroot hun kans op vast werk en woonruimte in Fryslân aanmerkelijk.

Na de transitie van jeugdzorg naar de gemeenten, blijken er in een aantal gevallen knelpunten te zijn, ondanks de welwillendheid van hulpverleners. Te veel kinderen en jongeren ontvangen daardoor niet de hulp die ze nodig hebben, wat leidt tot schrijnende situaties. GrienLinks vindt dat de provincie een bovenlokale rol heeft op het sociaal terrein en daarin verantwoordelijkheid moet nemen. Waar nodig helpt de provincie Fryslân sociaal en zorgbeleid te ontwikkelen, partijen te verbinden en kennis over te dragen. We bepleiten nog steeds een (eventueel revolverend) fonds voor jeugdzorg met als doel ondersteuning bij het oplossen van grote knelpunten bij gemeenten in Fryslân en het ontwikkelen en mede financieren van nieuwe ideeën en oplossingen.

3.1.4 Senioren in Fryslân

We weten dat ook in Fryslân steeds meer ouderen wonen en dat ook hier de vergrijzing toeslaat, zoals dat genoemd wordt. Dat vraagt om ander beleid van het provinciaal bestuur. De zorg voor ouderen raakt op vele terreinen het provinciale beleid, namelijk wonen, openbaar vervoer, bewegen, veiligheid en preventie. De provincie heeft vanuit een onafhankelijke positie de taak om signalen door te geven met betrekking tot de zorg voor kwetsbare mensen.

Het aantal 65-plussers in de provincie Fryslân zal de komende jaren toenemen. Het planbureau signaleert dat de vergrijzing van de samenleving in Fryslân ten opzichte van de andere provincies hoger scoort dan het landelijk gemiddelde. Meer inwoners zullen te maken krijgen met problemen met mobiliteit en bijvoorbeeld dementie. GrienLinks wil hier rekening mee houden bij keuzes op het gebied van wonen, openbaar vervoer en andere provinciale taken.

GrienLinks stimuleert andere en vernieuwende woonvormen. Woonconcepten, eventueel aangevuld met zorg, waarbij jong en oud in eigen dorp zelfstandig kunnen blijven wonen. De provincie neemt eventuele belemmeringen om dit te bereiken weg.

Ouderen maken meer gebruik van het openbaar vervoer. GrienLinks pleit ervoor dat bushaltes in de dorpen blijven of dat openbaar vervoer op maat geregeld is. Dit is een voorwaarde om in de eigen regio zelfstandig te kunnen blijven wonen.

3.1.5 Migratie

Wereldwijd spelen er twee grote thema's, de klimaatcrisis en de migratie. Klimaat en migratie hebben met elkaar te maken. Wereldwijd zijn vele mensen op de vlucht voor oorlog maar ook voor droogte of armoede. De provincie Fryslân heeft genoeg ruimte om mensen die op de vlucht zijn (tijdelijk) onderdak te bieden en stimuleert gemeenten daarom opvang voor asielzoekers te regelen. De provincie maakt geld vrij om deze opvang van de asielzoekers te vergemakkelijken. Ook vinden wij dat op elk niveau, gemeentelijk, provinciaal, landelijk en Europees, wereldwijd aan alle inwoners van onze planeet bestaanszekerheid geboden dient te worden. Dit is de grote uitdaging in deze tijd, de wereld met elkaar delen.

3.1.6 Diversiteit en regenboogprovincies

GrienLinks vindt dat de (Friese) overheden een voorbeeldfunctie hebben door te laten zien dat iedereen een gelijke plek heeft in de mienskip en door op te komen voor acceptatie en gelijke rechten van onder meer lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, trans- en intersekse personen (LHBTI's). Polarisatie, discriminatie en uitsluiting willen we tegengaan. De provincie kan dat op een positieve manier uitdragen door onder andere - hoe bescheiden ook - jaarlijks op 'coming out day' de regenboogvlag op het provinciehuis te laten wapperen. Juist om te laten zien als overheid dat iedereen erbij hoort. Daarom wil GrienLinks zich ervoor sterk maken dat Fryslân, net als de rest van de Nederlandse provincies, óók een regenboogprovincie wordt. Daarnaast wil GrienLinks zich inzetten voor diversiteitslessen op alle scholen, en organisaties ondersteunen die voorlichting geven op het gebied van seksuele en culturele diversiteit en die opkomen voor gelijke rechten.

Kernpunten:

- Het instellen van een sociaal fonds voor organisaties die kwetsbare groepen in de samenleving (projectmatig) ondersteunen.
- Mensen ruimte geven om zorgtaken op zich te nemen.
- GrienLinks stimuleert andere en vernieuwende woonvormen, woonconcepten waarbij jong en oud in eigen dorp eventueel aangevuld met zorg, zelfstandig kunnen blijven wonen.
- GrienLinks pleit voor de instelling van een provinciaal (eventueel revolverend) fonds voor jeugdzorg, met als doel ondersteuning bij het oplossen van knelpunten en het ontwikkelen en financieren van nieuwe ideeën.
- GrienLinks wil dat de provincie Fryslân een bijdrage levert aan de opvang en integratie van nieuwe inwoners uit andere landen.
- De provincie geeft bij aanbestedingen meer aandacht aan de inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.
- Diversiteitslessen op alle scholen en ondersteuning van organisaties die voorlichting geven op het gebied van seksuele en culturele diversiteit en opkomen voor gelijke rechten.
- GrienLinks zet zich in om van Fryslân een regenboogprovincie te maken.
- GrienLinks wil experimenten ondersteunen rond zogenaamde 'zorgcredits'. De 'credit' bestaat uit een pensioenopbouw voor mantelzorgers, waardoor zij ook bestaanszekerheid opbouwen.
- Een experiment met basisinkomen voor Friese jongeren.

3.2 ONDERWIJS, SPORT EN BEWEGEN

3.2.1 Onderwijs

GrienLinks vindt onderwijs een belangrijk recht van kinderen en jongeren. Onderwijs is in onze optiek bedoeld om jonge mensen te ontplooiën en emanciperen. Ook is goed en bereikbaar onderwijs voor alle kinderen en jongeren in onze provincie belangrijk om de groeiende ongelijkheid tegen te gaan.

Door de krimp verdwijnen basisscholen in de kleine dorpen. De scholen in kleine dorpen die blijven bestaan zullen gaan samenwerken. Wat betreft het voortgezet onderwijs kent Fryslân een goed gespreid aanbod van voorzieningen. Dat vinden we waardevol en onze verwachting is dat ook in de voorzienbare toekomst er een goed en bereikbaar aanbod zal blijven.

Wij onderkennen het belang van goede mbo-opleidingen. Onder meer mbo-studenten worden vakmensen die een grote bijdrage kunnen leveren aan verduurzaming van de samenleving.

GrienLinks steunt het voornemen van de Provinciale Staten om te blijven investeren in de University Campus Fryslân en om deze uit te bouwen met meer 'masterstudies' zodat de campus uit kan groeien tot een volwaardige universiteit. Dat University Campus Fryslân gericht is op specifieke Friese thema's, de Friese cultuur en taal en duurzame regionale ontwikkeling, is een verrijking van het onderwijsklimaat in Fryslân en van grote maatschappelijke betekenis. Het zoeken naar lokale oplossingen voor wereldwijde uitdagingen begint hier in Fryslân.

Van belang is altijd het streven naar duurzame innovatie met de mbo- en hbo-scholen. Positieve - duurzame - verbindingen met het bedrijfsleven zijn van belang, zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van Wetsus (onderzoeks- en ontwikkelingsinstituut op het gebied van water).

Wij vinden het belangrijk dat mensen die binnen het reguliere onderwijs de aansluiting missen of al hebben verloren, toch hun plek kunnen vinden in de maatschappij. Ook willen we kansen stimuleren via het tweedekansonderwijs voor (jong)volwassenen.

Sommige mensen verliezen de aansluiting vanwege bijvoorbeeld moeite met lezen en schrijven, door wat voor oorzaak dan ook. Dit kan het gevoel geven buiten de maatschappij te staan en voor problemen zorgen. Eerder zijn door onder andere de provincie initiatieven geïnitieerd om samen met bibliotheken, welzijnsinstellingen, gemeenten en het mbo laaggeletterdheid aan te pakken. Het percentage 'laaggeletterden' is hoog in onze provincie in vergelijking met Nederland als geheel. GrienLinks wil initiatieven steunen om hier iets aan te doen.

3.2.2 Sport en bewegen

Sporten en bewegen is leuk. Het draagt bij aan onze gezondheid en helpt tegen de welvaartsziekte obesitas. Ongeveer 25 % van de sporters beoefent sport in georganiseerd (meestal verenigings)verband, de overige sporters doen dat op hun tijd en op hun manier. GrienLinks steunt Sport Fryslân en vraagt daarbij extra aandacht voor het stimuleren van jongeren, ouderen en (nieuwe) inwoners afkomstig uit andere landen. Sport draagt immers bij aan integratie en kennismaken met elkaar.

Sportbeleid is primair een verantwoordelijkheid van de gemeentes, maar de provincie stimuleert de zogenaamde routesporten. GrienLinks steunt initiatieven voor het aanleggen van wandelpaden (boerenlandpaden), fiets- en ruiterroutes door onze open ruimte. Het in stand houden van (sport en beweeg) voorzieningen in de kleinste dorpen van Fryslân vindt GrienLinks erg belangrijk. Daarom willen we een fonds instellen om cofinanciering van initiatieven op het gebied van sport- en bewegen mogelijk te maken.

Topprestaties van topsporters geven vaak een gevoel van trots en saamhorigheid. Sportbeleid is echter een taak van de gemeentes en GrienLinks vindt dat de rol van de provincie op het gebied van topsport uiterst terughoudend hoort te zijn. Wij vinden dat de provincie op bescheiden schaal kan bijdragen aan het in stand houden en stimuleren van specifieke Friese sporten.

Natuurlijk is Fryslân ook vermaard om haar watersport. Het verduurzamen van de voorzieningen hiervoor en het aanleggen van plaatsen waar afval op een verantwoorde manier wordt ingenomen heeft onze prioriteit. Hiervoor pleiten we voor een coördinerende rol en extra middelen voor de Marrekrite.

Kernpunten:

- Blijven investeren in de University Campus Fryslân, zodat de campus uit kan groeien tot een volwaardige universiteit.
- Streven naar duurzame innovatie met de mbo- en hbo-scholen.
- Initiatieven steunen om laaggeletterdheid aan te pakken.
- GrienLinks wil een fonds instellen om cofinanciering van initiatieven op het gebied van sport en bewegen in de kleine dorpen mogelijk te maken.
- GrienLinks steunt initiatieven voor het aanleggen van wandelpaden (boerenlandpaden), fiets- en ruiterroutes door onze open ruimte.
- Verduurzaming van de recreatieve voorzieningen samen met de Marrekrite heeft prioriteit.

3.3 VEILIGHEID

3.3.1 Veiligheid

Veiligheid heeft vele dimensies. Het gaat over bijvoorbeeld veiligheid van de woonomgeving en van de openbare ruimte. GrienLinks bepleit de toegankelijkheid van openbare gebouwen voor iedereen, jong, oud, lichamelijk beperkt. Ook vinden wij dat de brandveiligheid aandacht verdient en zijn wij voor het geven van voorlichting door de brandweer, van in ouderentehuizen tot op scholen.

Veiligheid gaat in de provincie ook over de risico's die ontstaan voor de omgeving bij het gebruik, de opslag en de productie van gevaarlijke stoffen (inrichtingen). Het transport van onveilige stoffen over de weg, het water, het spoor en door buisleidingen dient te worden beperkt en met de grootste zorgvuldigheid voor mens, natuur en milieu plaats te vinden.

Veiligheid gaat daarnaast over onze bodem. Bij onze Groninger burens hebben wij helaas kunnen zien wat gasboringen teweeg brengen. Al een aantal jaren is duidelijk dat grootschalige winning van aardgas leidt tot forse aardbevingen. Wij willen dan ook dat onze bodem met rust gelaten wordt.

3.3.2 Regulering biologische cannabisteelt

Als gevolg van het landelijk beleid is softdrugsbeleid een gemeenteverstijgend probleem. Doordat bezoekers van koffieshops een pasje dienen te hebben, verplaatst een deel van de handel in softdrugs zich naar de illegaliteit. GrienLinks is hier tegen, omdat de controle op de softdrugshandel minder wordt en dit met name in de (kleinere) kernen zonder koffieshop kan leiden tot overlast. Samen met de landelijke fractie in Den Haag zullen we op de gevolgen van dit beleid blijven wijzen. In de toekomst wordt wat GrienLinks betreft de cannabisteelt aan de 'achterdeur' gelegaliseerd. Gemeentelijke initiatieven betreffende deze regulering dienen te worden ondersteund. In Fryslân kan - wat GrienLinks betreft - een proef worden gestart voor het telen van legale, gecontroleerde en gecertificeerde, biologische cannabisplanten.

Kernpunten:

- GrienLinks wil brandveiligheid stimuleren, evenals voorlichting daarover door de brandweer.
- Onze bodem wordt met rust gelaten: geen gasboringen.
- GrienLinks wil een proef steunen voor het legaal telen van gecontroleerde en gecertificeerde biologische cannabisplanten.

3.4 KUNST EN CULTUUR

3.4.1 Cultuur

Cultuur is wie wij zijn. Het is de taal die we spreken en schrijven, de huizen die we bouwen, het voedsel dat we eten en de muziek die we maken. Cultuur is ook de wijze waarop we keuzes maken en hoe we met elkaar en ons landschap omgaan. Cultuur verbindt ons. Uit de ervaring met Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 zien we dat een investering in een internationaal en lokaal cultuur- en kunstprogramma de provincie de laatste jaren veel heeft opgeleverd op economisch, maatschappelijk en artistiek gebied. Daarbij heeft Fryslân zich internationaal gepositioneerd als rijke toeristische cultuurbestemming. GrienLinks wil deze positieve ontwikkelingen in de toekomst ondersteunen, doorzetten en uitbouwen.

De provincie richt zich met name op activiteiten die alleen door bovenlokale samenwerking gerealiseerd kunnen worden. Op culturaanbod dat Fryslân (inter)nationaal op de kaart zet en op culturele projecten die een duurzame maatschappelijke transitie beogen. GrienLinks pleit voor het blijvend investeren in een sterk kunst- en cultuurprogramma met een internationale kwaliteit als erfenis van LF2018. We ondersteunen de ambities van het Merk Fryslân als ontsluiting van het Fries cultureel erfgoed en Friese kunst voor toeristen.

Een provinciaal fonds als het Iepen Mienskipsfûns (IMF) ondersteunt met succes veel kleine initiatieven. Door middel van een uitbreiding van de opdracht van het IMF zou daarnaast meer ruimte kunnen worden gegeven aan professionele cultuurmakers om projecten uit te voeren samen met dorps- en wijkbewoners rondom actuele maatschappelijke onderwerpen.

Een andere belangrijke aanjager van onze cultuur is de bibliotheek. Als laagdrempelige ontmoetingsplek en cultuurhuis, maar ook om lezen te stimuleren onder alle leeftijden en bij iedereen. En natuurlijk als bewaker van oude en nieuwe verhalen, als bewaarder van taal en als plek om te kunnen leren. Daarom wil GrienLinks de toegankelijkheid en spreiding van bibliotheken blijven monitoren en steunen.

Festivals slaan een brug tussen verschillende culturen, trekken veel publiek en zijn vaak proeftuinen voor innovatie, circulariteit, duurzaamheid en toegankelijkheid voor iedereen. De afgelopen tien jaar is er sprake van een sterke festivalisering in Fryslân. GrienLinks vindt dat onderzoek nodig is wat de beste basis is voor deze festivals in Fryslân en om ze meerjarig te kunnen financieren.

3.4.2 Kunst

Om mensen in beweging te krijgen, wil je ze raken in hun gevoel. GrienLinks maakt duurzame keuzes voor de lange termijn: bijvoorbeeld op het gebied van biodiversiteit en ecologie of samenleving en diversiteit. Kunstenaars spreken als geen ander de verbeelding van mensen aan. Met soms ogenschijnlijk eenvoudige gebaren worden verhalen verteld over weidevogels (Kening fan 'e greide), het belang van de nacht (Feel the night) of een rijke samenleving (het evenement 8e dag). Projecten die uit alle sectoren van de samenleving mensen bijeen brengen rondom maatschappelijk urgente thema's, verdienen de steun van de provincie, omdat ze een gezamenlijke visie opleveren voor de toekomst van Fryslân. Het maatschappelijk debat begint hier!

Naast het vertegenwoordigen van een maatschappelijke, democratische of economische waarde staat kunst ook op zichzelf. Los van 'het nut' van kunst, gaat kunst ook over ontroering, kippenvel en angst. Kunst geeft kleur aan ons leven, maar komt niet uit de lucht vallen. Kunstenaars maken kunst. En die kunstenaars hebben plek nodig om te experimenteren en ontmoeten. Een steun in de rug om te durven ondernemen, maar ook ruimte om door te groeien na het eerste succes.

Een goed kunstbeleid zet de makers centraal. GrienLinks pleit daarom voor een stevig beleid voor talentontwikkeling en voor het makersklimaat voor autonome kunstenaars. Daarin wordt over de grenzen van disciplines gedacht, door alle domeinen en leeftijden heen. En daarbij wordt goed samengewerkt in noordelijk verband, om zo als noordelijke regio een sterke positie in te nemen binnen Nederland. Het samenwerkingsverband We the North biedt hiervoor een goede kans.

GrienLinks wil daarom ook investeren in een fonds voor Fryslân langs de thema's van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018. Daarmee kunnen we de investeringen duurzaam maken en de makers centraal zetten.

3.4.3 Broesplakken

Culturele instellingen en investeringen geven een nieuwe dynamiek en bevorderen emancipatie. Permanente broedplaatsen (Broesplakken) in alle delen van Fryslân zorgen dat kunstenaars gerust kunnen zijn over de toekomst van hun atelier of oefenruimte en dat er verbinding met en in de buurt kan optreden rond kunstprojecten. Het culturele vastgoed in de provincie gaat daarom niet in de uitverkoop. De provincie sluit een convenant met de gemeenten en de woningcorporaties om gemeenschappelijk vastgoed beschikbaar te stellen waar kunstenaars een collectieve ruimte krijgen voor artistiek experimenteren op ambitieuze schaal.

Kernpunten:

- De provincie investeert in de legacy van de Culturele Hoofdstad 2018 en ondersteunt daarmee een cultureel programma met (inter)nationale uitstraling.
- GrienLinks wil investeren in een fonds voor Fryslân langs de thema's van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018, om de investeringen duurzaam te maken en de makers centraal te zetten.
- De provincie ondersteunt internationaal cultuurtoerisme naar Fryslân. Merk Fryslân is hierin een belangrijke partner.
- Ondersteuning van een basisinfrastructuur voor de culturele sector.
- GrienLinks wil ondersteuning van festivals en evenementen.
- Het Iepen Mienskipsfûns is een belangrijke 'mogelijkmaker'.
- Faciliteer het instandhouden van cultuurvastgoed in de provincie.
- De provincie participeert actief in het We the North-programma.
- GrienLinks wil de toegankelijkheid en spreiding van bibliotheken monitoren en steunen.

3.5 DE FRYSKE TAAL, FIER DE MEERTALIGENS

In Fryslân wordt Frysk gesproken. Een taal met de status van tweede taal van Nederland. Maar er worden meer talen en dialecten gesproken in onze provincie. Denk aan het Stellingwerfs, het Stadfries, het Bildts, Nederlands en alle talen uit alle windstreken die mensen meenemen naar hun nieuwe woonplek. Laten we de taal vieren!

Binnen Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 heeft taal een vooraanstaande positie. Ook na 2018 willen we dat provincie Fryslân zich als een publieks- en kenniscentrum voor meertaligheid blijft positioneren. Onder de vleugels van de provincie Fryslân ontwikkelde zich de afgelopen jaren Lân Fan Taal. Een initiatief dat alle taalinstellingen in Fryslân verbindt om het Frysk in de context van meertaligheid naar de 21e eeuw te brengen. GrienLinks ziet de verbindende kracht en de opbrengsten van het Lân Fan Taal en ondersteunt haar ambitie zich te ontwikkelen als productiehuis voor meertaligheid.

GrienLinks vindt de Fryske taal belangrijk. Het Frysk is gelijkwaardig aan het Nederlands. Sinds enkele jaren is de provincie verantwoordelijk voor de kerndoelen van het Friese onderwijs en voor de ontheffing van de verplichting om Frysk op school te geven. De provincie is in 2016 gestart met het taalplan Fryslân. Elke school krijgt door dit plan een voor de school passende invulling van het vak Frysk. Frysktalige schrijvers en dichters worden betrokken bij de onderwijsactiviteiten. Zo blijft de taal leven en heeft het een toekomst.

GrienLinks is blij met deze aanzet om het Frysk te stimuleren en te bewaren als minderheidstaal, maar vindt tegelijkertijd dat het steviger op de kaart gezet kan worden. Er is meer nodig om de taal te bewaren. Mede omdat scholen ontheffing kunnen aanvragen voor dit taalplan. Bovendien wil GrienLinks investeren in de kwaliteit van de Fryske lessen.

GrienLinks vindt dat in de komende periode de staat van het Fryske onderwijs wordt opgemaakt en wil een evaluatie om te bezien of de kerndoelen en de ontheffingsprocedure in de huidige vorm gehandhaafd kunnen blijven. Vanzelfsprekend willen wij daarbij leerlingen en leerkrachten nauw betrekken.

Kernpunten:

- GrienLinks ondersteunt de ambities ten aanzien van Frysk- en meertaligheid en zet in op de kwaliteit van het Frysk in het onderwijs.
- Evalueren of kerndoelen van het Frysk op school en de ontheffingsprocedure in de huidige vorm gehandhaafd kunnen blijven.
- GrienLinks wil media steunen die berichten in de Fryske taal en over Fryslân.
- Tresoar, Afûk en de Fryske Akademie zijn wat GrienLinks betreft natuurlijke subsidiënten en samenwerkingspartners.

4. ONS BESTUUR

Draagvlak...het lijkt zo eenvoudig, maar het verkrijgen van draagvlak en het informeren van inwoners is moeilijk. Hoe bereik je iedereen, hoe leg je eerlijk uit wat er aan de hand is en waarom die veranderingen noodzakelijk zijn? Een keer roepen 'samen met de mienskip' is niet genoeg.

Het verkrijgen van draagvlak vergt inlevingsvermogen van bestuurders. Essentieel voor een goed bestuur is het geven van goede en complete informatie, effecten niet bagatelliseren, transparant uitleggen welke keuzes gemaakt worden en vooral heel goed luisteren wat direct betrokkenen inbrengen en wat er leeft. Je moet per situatie afstemmen hoe die informatie kan worden gebracht en gehaald. Soms kan dat door middel van informatiebijeenkomsten en soms door het voeren van keukentafelgesprekken met de juiste mensen. Inzet van sociale media is geen doel op zich, maar een hulpmiddel.

4.1 Provinciaal Bestuur en samenwerking

Gezien de bijzondere identiteit en cultuur van Fryslân wil GrienLinks niet met andere provincies fuseren. Samenwerken met Groningen en Drenthe is wel gewenst, zeker om de noordelijke stem in Den Haag luid en duidelijk te laten horen, en om een goede gesprekspartner voor Europa te zijn. Maar ook samenwerking met Noord-Holland, bijvoorbeeld over het IJsselmeer, de Afsluitdijk en de Waddenzee, is van groot belang.

De criteria die GrienLinks in deze samenwerking centraal stelt zijn: aandacht voor de culturele identiteiten in de verschillende regio's, eenduidig kunnen optreden richting Den Haag en Brussel, het democratisch gehalte van de besluitvorming, en taken goed kunnen uitvoeren.

Bij het beheer van het Waddengebied zijn verschillende landen en provincies betrokken. GrienLinks steunt initiatieven om de organisatie van het beheer van het (Nederlandse) Waddengebied goed af te stemmen en eenduidig en integraal uit te voeren. Samenwerking met de Duitse en Deense overheid wordt bevorderd en geïnitieerd, zodat samen een eenduidige visie kan worden opgesteld.

4.2 Zoveel mogelijk van onderop

De provincie is een openbaar 'tussenbestuur' dat voortdurend nadenkt en bepaalt waar ze over wil en kan gaan. Daarin heeft het provinciaal bestuur een bijzondere rol. Gaan we 'bottom up' of gaan we 'topdown'?

GrienLinks hanteert in principe het uitgangspunt 'zoveel mogelijk van onderop'. Dit leidt automatisch tot een sterke rol voor de gemeentelijke overheden. Wij vinden dat wat lokaal beslist kan worden, lokaal beslist moet worden. Daar staat tegenover dat de provincie de bredere visie en langere termijn bewaakt en hiervoor doelen en kaders kan stellen.

Voorbeeld: De gemeente kan zelf bepalen hoeveel dorpsmolens er komen en hoe hoog die mogen zijn. Maar de provincie stelt de doelstellingen vast en coördineert rond het aantal megawatts en de bredere energietransitie.

4.3 Meer directe democratie

De maatschappij verandert in een netwerksamenleving waarin inwoners en organisaties onderling op een gelijkwaardige basis samenwerken en informatie uitwisselen.

Doordat inwoners zich minder herkennen in het overheidsbeleid - en zich lang niet altijd meer beschermd voelen door de overheid - keren zij zich van de politiek af. Dit maakt democratische vernieuwing nodig. Inwoners maken op eigen initiatief beleid en inwoners die het beleid ondergaan beoordelen het beleid.

Een inwoner die op eigen kracht beleid uitvoert, wil er ook zelf over kunnen meedenken en praten. Dan is één keer per vier jaar stemmen niet meer voldoende. Onze representatieve democratie raakt in het slop. Tegelijkertijd neemt de belangstelling toe om met elkaar een goede samenleving te creëren.

Wij stellen voor om op experimentele basis via andere selectiesystemen (bijvoorbeeld loten) een burgerforum op te zetten, gericht op het versterken van de democratie in onze provincie. GrienLinks wil dit idee op reële toepasbaarheid toetsen en nader uitwerken, waarbij uitdrukkelijk wordt uitgegaan van actief burgerschap, met rechten én plichten van de Friese inwoners die met een open blik in het publieke domein actief willen zijn.

GrienLinks is, kort gezegd, voor meer directe democratie. Burgerfora, lokale en regionale referenda zijn een goed middel om de directe democratie leven in te blazen. GrienLinks zal de komende vier jaar pleiten voor deze vernieuwingen.

4.4 Internationale samenwerking

Fryslân maakt onderdeel uit van de wereld en voelt daarom vanzelfsprekend verbondenheid met de rest van de wereld. Dat uit zich in Europese samenwerking, het bijdragen aan het bereiken van de millenniumdoelen, een vriendschapsband met Sichuan in China, en een gastvrij land zijn voor vluchtelingen.

Kernpunten:

- GrienLinks wil een open en transparant bestuur, waarin we serieus luisteren naar de inwoners.
- Bij het bestuur staat samenwerking voor GrienLinks voorop. We hebben oog voor de positie en verantwoordelijkheden van Fryslân in onze wereld.
- GrienLinks wil zoveel mogelijk 'van onderop' besturen.
- Wij willen experimenteren met het opzetten van een burgerforum dat is gericht op het versterken van de (directe) democratie in Fryslân.

5. ONS GELD

Groene en sociale politiek krijgt alleen vorm als we echt bereid zijn te sleutelen aan ons financiële en economische systeem. Hervormingen en een andere kijk op de economie zijn daarom een voorwaarde voor een succesvolle aanpak en van eerlijk delen, gelijke kansen en solidariteit tussen arm en rijk, oud en jong. Gewoon een eerlijke economie. Uiteindelijk is de economie alles wat we met elkaar delen. De economie is van iedereen.

Mensen worden zich meer en meer bewust van de betrekkelijkheid van welvaartsgroei in relatie tot meer welzijn van mensen, maar dit denken mag wat GrienLinks betreft nog verder versterkt worden. In een samenleving met meer gelijkheid is meer tevredenheid.

GrienLinks vindt het belangrijk te zorgen voor een gezonde en financieel evenwichtige provinciale begroting en tegelijkertijd ruimte te scheppen voor nieuwe plannen. Wij zoeken naar andere wegen voor mensen, dieren en klimaat!

5.1 Andere financiële wegen

Fryslân was een rijke provincie. Door de verkoop van aandelen in het energiebedrijf NUON waren honderden miljoenen beschikbaar. De afgelopen jaren is buitenproportioneel veel geïnvesteerd in nieuwe wegen. Daarnaast is er bespaard op natuur en zijn organisaties die bijdragen aan een plezierige en eerlijke samenleving wegbezuinigd.

De provincie krijgt een deel van haar inkomsten door zogenaamde opcenten van de motorrijtuigenbelasting. Met dit geld kunnen wegen worden onderhouden. In Fryslân is dit tarief het op een na laagste van Nederland. Het geld van de verlaging die vier jaar geleden is ingevoerd is vooral terecht gekomen bij mensen die zich een dure, zware en vervuilende auto kunnen permitteren. Die verlaging en het investeren in prestigieuze infrastructuur draagt eraan bij dat Fryslân geen financiële ruimte meer heeft voor verandering.

De Rijksoverheid kort het provinciefonds en gemeenten hebben minder te besteden. Daardoor zullen overheidsinvesteringen in Fryslân minder vanzelfsprekend worden. GrienLinks kiest ervoor vast te houden aan de kernpunten van het groener, socialer en duurzamer maken van de Friese samenleving, haar economie, de mensen, landbouw en infrastructuur.

GrienLinks wil graag een discussie over provinciale belastingen. GrienLinks wil de verlaging van de opcenten ongedaan maken, waardoor de vervuiler weer gaat betalen. Er kan geld vrijgemaakt worden door minder te investeren in prestigieuze infrastructurele projecten. Hierdoor kunnen we onder andere investeren in de energietransitie, natuur, cultuur en een sociaal fonds voor organisaties die kwetsbare groepen in de samenleving (projectmatig) ondersteunen. Maar zeker ook voor het uitvoeren van de Kaderrichtlijn Water, waarmee schoon en genoeg water voor iedereen wordt gegarandeerd. Met de verschuivingen die GrienLinks wil is er meer dan voorheen sprake van een gezonde, evenwichtige en duurzame begroting.

Verder willen wij graag in het kader van het erfgoed van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 het sociaal domein weer terug in de begroting. Culturele Hoofdstad is nadrukkelijk ook een sociaaleconomisch project.

De provincie beheert geld van onze inwoners. GrienLinks wil dat we daarbij gebruik maken van een bank die dat geld op een eerlijke, transparante en duurzame manier gebruikt en waarbij de bestuurders van die bank een ethisch verantwoord salaris krijgen.

Kernpunten:

- Van belang is een gezonde en financieel evenwichtige provinciale begroting, met tegelijkertijd ruimte voor nieuwe plannen.
- Een verschuiving van geld van de infrastructuur naar natuur, cultuur en klimaat.
- Er is altijd ruimte voor burgerinitiatieven, gericht op duurzaamheid, inclusief de ondersteuning van het Iepen Mienskipsfûns voor initiatieven vanuit de samenleving.
- Met een meer kritische blik kijken we naar waar de provincie wel of geen geld aan uitgeeft. Prioriteit heeft verduurzaming en vergroening van de Friese economie. Meer aandacht voor mensen en het sociaal domein in de provinciale begroting. Politiek gaat tenslotte altijd over mensen.
- We werken met een eerlijke bank en met duurzame en sociale bedrijven.